

О. В. Маруфенко

Сумський державний педагогічний
університет ім. А. С. Макаренка

ПРОБЛЕМИ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ВОКАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ В СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

У статті аналізуються проблеми процесу вокальної підготовки вчителя музики в системі неперервної освіти. Пропонуються шляхи удосконалення якості фахової підготовки за рахунок самостійних та індивідуально-дослідних занять. Розглядаються новітні теорії та методичні системи, інновації у науково-методичному забезпеченні процесу вокальної підготовки вчителя музики тощо.

Ключові слова: вокальна підготовка, науково-методичне забезпечення, резонансна теорія, регістрова методика, інновації, система неперервної освіти, вчитель музики.

Постановка проблеми. Модернізація системи освіти, що пов'язана з інтеграцією України в європейський освітній простір, передбачає значне розширення самостійного та індивідуально-дослідницького компонентів у змісті підготовки вчителя музики, вокальної зокрема. Перенесення акценту з аудиторних занять на самостійну підготовку потребує пошуку зовсім інших підходів до науково-методичного забезпечення процесу вокальної підготовки студентів.

Сучасний стан мистецької педагогіки якісно відрізняється від всіх попередніх років, навіть століть. Сьогодні ми розглядаємо розповсюдження власного досвіду як прогресивні інноваційні процеси, що охоплюють все суспільство, всі галузі знань, вокальну педагогіку зокрема. Але раніше таке розповсюдження інформації вважалось би зрадою «співацької школи». Історія вокального мистецтва, становлення та розвитку вокальних шкіл, шляхів та методів співацького навчання пройшла дуже цікавий шлях свого розвитку: від «потайного чаклування» майстра з учнем один на один до створення монографій, науково-методичних посібників та розповсюдження власного досвіду за допомогою ЗМІ, Інтернету, DVD, проведення майстер-класів на великий загал тощо.

Отже, сьогодні в історії вокального виховання почався новий період, який ми можемо назвати етапом інформаційного вибуху: дослідники, викладачі-практики галузі вокального навчання та виховання публікують результати власних пошуків. Надбанням професійних співаків, викладачів, студентів та аматорів стають результати фундаментальних досліджень у царині вокального мистецтва таких науковців-практиків (В. Антонюк, Л. Дмитрієв, В. Ємельянов, В. Морозов, О. Стакевич, В. Юшманов та ін.).

Проте велика кількість наукової та науково-методичної літератури залишилось поза увагою широкої аудиторії у зв'язку з обмеженіми тиражами та регіональним розповсюдженням друкованої продукції.

Аналіз актуальних досліджень. Протягом багатьох років вокальна педагогіка спиралась на наукові та науково-методичні пошуки таких відомих дослідників, як Д. Аспелунд, Л. Дмитрієв, Ф. Засідателев, В. Морозов, Л. Работнов, С. Ржевнін, Р. Юссон та ін. Їх наукові дослідження не втратили своєї актуальності й сьогодні. Перевидаються книги Л. Дмитрієва, В. Морозова, Р. Юссона та інших фундаторів основ вокальної педагогіки. Широкий резонанс отримали результати наукових досліджень їх послідовників, таких як Н. Гребенюк, М. Мишиш, О. Стакевич, П. Троніна, В. Юшманов, Ю. Юцевич та ін.

Проблеми специфіки вокальної підготовки майбутніх учителів музики почали досліджуватися значно пізніше, ніж проблеми фахової підготовки професійних співаків. Вважається, що фундатором цієї галузі наукових та науково-методичних досліджень є А. Менабені. Саме її численні праці були тією методичною базою, на якій ґрунтувалися усі наступні науково-методичні пошуки щодо удосконалення вокальної підготовки майбутніх вчителів музики. Свій вклад у дослідження різних проблем вокальної підготовки майбутнього вчителя музики внесли Л. Василенко, О. Марушенко, Л. Пашкіна, Г. Стасько, Г. Урбанович, Ю. Юцевич та ін. Але їх праці вже не мали такого великого розповсюдження, що було пов'язано, з одного боку, зі складними соціально-політичними умовами у суспільстві, з іншого – з нерозвиненістю та недоступністю інтернет-ресурсів.

Таким чином, протиріччя між значущістю науково-методичного забезпечення процесу вокальної підготовки як одного з провідних компонентів удосконалення фахової майстерності вчителя музики та відсутністю інформаційного забезпечення цього процесу обумовили необхідність написання даної статті.

Мета статті – проаналізувати стан науково-методичного забезпечення процесу вокальної підготовки вчителя музики в системі неперервної освіти.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи проблему науково-методичного забезпечення процесу вокальної підготовки вчителя музики, необхідно звернути увагу на її педагогічне спрямування. Наявна практика існуючого на сьогодні стану вокальної підготовки вчителя музики

свідчить про те, що проблема відповідності змісту навчально-виховного процесу майбутній спеціальності є досить актуальною. Виконавське спрямування навчально-виховного процесу вокальної підготовки вчителя музики не підіймає його конкурентної спроможності на ринку майбутнього працевлаштування, бо, з одного боку, він не спроможний конкурувати з випускниками вокальних відділень консерваторій та музичних академій, а з іншого – він не має необхідної підготовки до вокально-педагогічної роботи з підростаючим поколінням у зв'язку з недостатнім педагогічним спрямування навчально-виховного процесу вокальної підготовки у вищому педагогічному навчальному закладі.

При підготовці вчителя музики ми маємо пам'ятати вислів відомого дослідника у галузі мистецької педагогіки Г. Падалки про те, що «можна бути хорошим музикантом, але поганим педагогом, [...] що висока музична підготовка зовсім не гарантує успіхів на педагогічній ниві [7, 24]».

Отже, на перший план у самостійній та індивідуально-дослідній підготовці вчителя музики мають вийти науково-методичні праці, що ґрунтуються на фундаментальних науково-дослідних розробках провідних вчених у галузі вокалу.

Фундаментом науково-методичного забезпечення процесу вокальної підготовки вчителя музики є наявність інформації та доступу до необхідної наукової та науково-методичної літератури. Традиційно навчальну літературу, що рекомендована для використання у будь-якому навчальному курсі, поділяють на основну та додаткову. Специфіка фахової підготовки педагога-музиканта, вокальної тощо крім традиційної літератури передбачає наявність, нотних збірок, що відповідають рівню та специфіці їх довузівської підготовки, а також враховують індивідуальні особливості та вокальні можливості студента.

Отже, враховуючи специфіку навчально-виховного процесу вокальної підготовки майбутнього вчителя музики, ми пропонуємо таку класифікацію навчально-методичної літератури: основна література, додаткова література, статті та матеріали конференцій, нотографічні матеріали, наглядні матеріали, аудіо- та відеоматеріали.

Обов'язковими щодо вивчення в процесі вокальної підготовки майбутніх вчителів музики є такі загальновідомі підручники, посібники та монографії, як «Техніка постановки голосу» А. Вербова, «Основи вокальної методики» та «Голосоутворення у співаків» Л. Дмитрієва, «Механіка співу» К. Плужникова, «Теорія і методика розвитку співацького голосу» Ю. Юцевича,

збірка наукових та науково-методичних статей «Питання вокальної педагогіки» та ін. Поряд з цими науковими працями, на яких виховано чимало видатних виконавців та педагогів, сьогодні фундаментальними для вокального навчання є наукові праці В. Антонюк, Н. Гребенюк, В. Морозова, Л. Дмитрієва, О. Стакевича, В. Юшманова [1; 5; 9; 11].

Особливістю досліджень В. Антонюк є їх культурологічне спрямування, в ракурсі якого розглядаються витоки українського професійного вокального мистецтва. В монографії «Українська вокальна школа» автор, заслужена артистка України, професор кафедри сольного співу Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського В. Антонюк запропонувала своє бачення особливостей зростання та існування сучасної української вокальної школи [1]. Вона розглядає її як відкриту етнонаціональну систему, в якій асимільовані досягнення різних вокальних шкіл світу та регіонально-етнічних особливостей вокальної творчості українців. Сучасні культурологічні проблеми вокально-професійної освіти розглядаються в монографії з позицій поліетнічних зasad та міжкультурних зв'язків українського вокального мистецтва, а також його історичних та етнокультурних джерел.

Дослідження В. Антонюк є новим напрямом в методології вокального мистецтва, що розкриває українську вокальну школу як метакультурний феномен.

Нову концепцію голосоутворення запропоновано у дослідженні В. Морозова [5]. Створена автором резонансна теорія мистецтва співу (РТМС) є результатом узагальнення більш ніж 40-річного досвіду дослідження співаків різних професійних та вікових категорій. Монографія «Мистецтво резонансного співу. Основи резонансної теорії та техніки» рекомендована для широкого кола спеціалістів з теорії та практики мистецтва співу – викладачів вокалу, співаків, диригентів, музикознавців, психологів, лінгвістів, фоніаторів, аматорів тощо. У цій монументальній праці феномен співу розглядається скрізь призму його акустичної природи й неможливості його існування поза фізичними явищами. Існування співацького резонансу у світі тварин, його функціонування є витоком ствердження природної функції резонаторів у співі. Отже, автором запропонована струнка функціональна система співацьких резонаторів та їх взаємодії з гортанню та органами дихання під час співу. Результатом багаторічних пошуків є розгляд психологічних основ резонансного співу.

Запропоновані у монографії В. Морозова таблиці співвідношення висоти звуку та частоти звукових коливань, спектрів співацьких голосів можуть використовуватися як наглядні матеріали в процесі вокальної підготовки студентів середніх та вищих мистецьких та мистецько-педагогічних навчальних закладів, зокрема майбутніми вчителями музики.

Особливістю наукового дослідження доктора мистецтвознавства, професора В. Юшманова є пошук зернини співацького феномену у специфіці особистості. У своїй монографії «Вокальна техніка та її парадокси» В. Юшманов розкриває невідомі раніше дані щодо біофізики співацького процесу [11]. Біофізичні особливості роботи співацького інструменту у оперних співаків В. Юшманов безпосередньо пов'язує із психотехнікою оперного співу, що пояснює енергетичну природу внутрішніх співацьких процесів, парадоксальне дихання співаків та специфіку керування резонаторними функціями організму. Запропоновані автором шляхи здійснення моделювання енергетики фонакційного процесу перевірені практикою та рекомендовані для використання у процесі співацького навчання.

Розгляду питань розвитку співацького голосу у світлі регістрової теорії діяльності голосового апарату присвячені наукові праці О. Стажевича. У посібнику «Основи вокальної педагогіки» обґруntовується специфіка регістрової побудови співацького апарату та відповідної їй акустики голосового апарату [9]. Традиційні міоеластична та нейрохронаксична концепції співацького процесу розглядаються як єдина система, в якій поєднуються акустичний та психологічний феномени.

Новим напрямом у вокальній педагогіці є струнка методична система В. Ємельянова. Його монографія «Розвиток голосу. Координація та тренінг» є ґруntовним розглядом фонопедичного методу як основного у процесі вокального навчання [2]. Запропоновані В. Ємельяновим дихотомічні та тріадні принципи підтверджуються практикою співацького навчання на всіх ступенях неперервної вокально-педагогічної освіти. Тріада «само»: самоспостереження, самоаналіз, самоімітація – є основою фахового навчання як виконавця, так і вчителя, викладача вокалу. Складання системи «співацький еталон – регулювальний образ» є метою вокальної підготовки, що ускладнюється при педагогічному спрямуванні необхідністю формування ідеомоторної інтроекції.

Необхідно складовою науково-методичного забезпечення процесу вокальної підготовки майбутніх вчителів музики в системі неперервної освіти є наявність довідникової літератури, такої як «Вокальний словник» І. Кочневої та «Словник музичних термінів» Ю. Юцевича.

Відповідю на потребу надання інформації студентам молодших курсів у пропедевтичній формі став словник-довідник Л. Барсової «Сольний спів: терміни і поняття» є відповідю. Його особливістю та новизною є те, що в ньому вперше надаються поняття не тільки традиційного класичного спрямування, а й найбільш розповсюдженого сучасного естрадного та джазового напрямів.

Певний інтерес для викладачів та студентів становлять таки книги, як «Азбука володіння голосом» В. Багрунова, «Сольний спів: таємниці вокальної майстерності» Н. Гонтаренко, «Мистецтво співу» О. Іванова, «Основи вокальної безпеки» З. Каруліної, «Методика навчання співу» Я. Кушки, «Школа класичного вокалу» Л. Морозова, «Мистецтво співу та вокальна методика Енріко Карузо» С. Фучіто та Б. Дж. Бейєра, «Вокальні погляди родини Гарсіа» К. Плужникова, а також хрестоматія «Розспівки: хрестоматія для вокалістів» О. Сафронової.

У процесі самостійної підготовки студентів вищих мистецьких та мистецько-педагогічних навчальних закладів можна використовувати й методичну літературу адресовану студентам середніх та вищих мистецьких закладів I та II рівнів акредитації, наприклад, навчальний посібник «Методика навчання співу» Я.Кушки.

У вокальній підготовці майбутнього вчителя музики особливо важливо розуміти загальне та особливe у сольному, ансамблевому та хоровому співі. Тому книга О. Іванова «Мистецтво співу» необхідна у процесі фахової підготовки майбутнього вчителя музики як у вокальному, так й у вокально-хоровому аспектах.

Інноваційними за своїм змістом та формою у науково-методичному забезпеченні процесу вокально-педагогічної підготовки майбутнього вчителя музики є наукові посібники з DVD-дисками, наприклад, «Школа класичного вокалу» Л. Морозова [6]. Методичні рекомендації засłużеного артиста Росії, професора Санкт-Петербурзької консерваторії Л. М. Морозова не просто підтверджуються відеоматеріалом. Вони є вправами на розвиток вокального слуху: у відеозапису протягом усього уроку демонструє текстовий аналіз якості виконання студентом (або

професійним співаком) рекомендацій професора. Майбутній вчитель музики має можливість переслухати відеозапис необхідну кількість раз; зрозуміти завдання професора, його колекційні коментарі під час виконання. Вокальне мистецтво, розгортаючись у часі, як правило, не дає нам такої можливості, тому знахідка Л. Морозова може використовуватися у процесі самостійної підготовки студентів, а також на семінарських заняттях або на заняттях наукових та науково-творчих гуртків.

Необхідною складовою науково-методичного забезпечення вокальної підготовки майбутнього вчителя музики є наявність нотографічного матеріалу. Останнім часом невеликими тиражами, але все ж таки видаються окремі нотні збірки, збірки навчально-педагогічного репертуару, авторські збірки. Але для вчителя музики, що працює з дітьми (або готується працювати), певний інтерес представлять навчальні посібники та хрестоматії, де поряд з нотним матеріалом є коментарі та методичні рекомендації, які чтвнуть в нагоді не тільки викладачам-початківцям. Прикладом можуть слугувати хрестоматія О. Сафонова «Розспівки: хрестоматія для вокалістів» [8] та навчальний посібник О. Маруфенко «Від початківця до майстра» [3]. Зазначені видання можна використовувати як методичний матеріал для студентів-вокалістів вищих мистецьких та мистецько-педагогічних навчальних закладів, студентів-магістрантів тощо.

Оскільки метою навчально-виховного процесу вокальної підготовки вчителя музики є готовність до вокально-педагогічної діяльності зі школлярами, то у науково-методичному забезпеченні курсу «Постановка голосу» мають бути представлені праці з проблем дитячого співацького виховання. Отже, навчально-виховний процес вокальної підготовки вчителя музики на всіх етапах неперервної педагогічної освіти має бути забезпеченим науковою та науково-методичною літературою як з проблем вокального мистецтва взагалі, так і з проблем виховання дитячого співацького голосу зокрема.

Окремим аспектам виховання дитячого співацького голосу присвячені численні публікації Г.Столової, В. Багадурова, Н. Добропольської, І. Левидова, Н. Орлової та ін. Однак в основному вони є дослідженнями специфіки виховання дитячого голосу у хоровому мистецтві.

Проблеми виховання юного співака-соліста актуалізувалися у зв'язку з активним розвитком вокальних відділень у дитячих музичних школах та дитячих школах мистецтв. Питання, які постали перед викладачами, що

виховують юних співаків, та викладачами, що приймають їх у середні та вищі мистецькі та мистецько-педагогічні навчальні заклади, потребували розробки науково-методичного забезпечення навчально-виховного процесу у початкових мистецьких навчальних закладах. А з часом, у зв'язку з наявністю музичних класів та класів мистецького розвитку у загальноосвітніх школах, ця проблема постала й перед освітянськими навчальними закладами.

Отже, розпочалося створення авторських програм з сольного співу таких викладачів, як Л. Гавриленко, Т. Климчик, О. Маруфенко, О. Стажевич, М. Стрюк, О. Шевченко та ін. Розробка відповідних методичних матеріалів та посібників ще попереду.

Серед існуючих вже сьогодні можна виділити навчальні посібники О. Юрко «Вокальне виховання дітей та юнацтва в закладах загальної додаткової освіти» [10] та О. Маруфенко «Співають юні солісти» [4], в яких розглянуті вікові особливості дитячих голосів. Посібники адресовані вчителям музики загальноосвітніх шкіл, керівникам вокальних гуртків, студентам диригентсько-хорових факультетів музичних та педагогічних вузів, що пояснюють простоту та доступність викладу матеріалу. Запропоновані в них шляхи формування співацьких навичок, співацької постави, співацького дихання, атаки звуку, вокального позіху, роботи резонаторів, артикуляційного апарату спираються як на традиційні, так і на авторські знаходження. Так у навчальному посібнику О. Маруфенко «Співають юні солісти» поряд з методичними рекомендаціями для учнів та викладачів вокальних відділень музичних шкіл та шкіл мистецтв подано зразки навчально-педагогічного репертуару за віковими категоріями [4]. Посібник можна використовувати як методичний матеріал при підготовці студентів до педагогічної практики у середніх та вищих мистецьких та мистецько-педагогічних навчальних закладах.

Висновок. Таким чином, останнім часом проблема науково-методичного забезпечення процесу вокальної підготовки майбутнього вчителя музики вирішується вельми ефективно: з'являються нові посібники, методичні розробки, хрестоматії. Однак, поряд з цим, існує проблема тиражування та розповсюдження створених авторських розробок. Частково цю проблему вирішують інтернет-ресурси, але пильної турботи викладачів потребує проблема інформування студентів про наявність нових розробок, хрестоматій, інших навчально-методичних матеріалів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонюк В.Г. Українська вокальна школа: етнокультурологічний аспект: Монографія. – Видання друге, перероблене і доповнене / Валентина Геніївна Антонюк. – К. : Українська ідея, 2001. – 144 с.
2. Емельянов В.В. Развитие голоса. Координация и тренинг. 5-е изд., стер. [Текст] / Виктор Вадимович Ємельянов. – СПб. : Изд-во «Лань»; Издательство «ПЛАНЕТА МУЗЫКИ», 2007. – 192 с.
3. Маруфенко О.В. Від початківця до майстра: навчальний посібник для студентів факультетів мистецтв педагогічних університетів. [Текст] / Олена Вікторівна Маруфенко. – Ч. 1. – Суми : ФОП Л. Г. Ляпощенко, 2010. – 124 с.
4. Маруфенко О.В. Співають юні солісти: навчальний посібник для вокального відділення початкових мистецьких навчальних закладів. [Текст] / Олена Вікторівна Маруфенко. – Ч.1. – К. : ДАККіМ, 2009. – 112 с.
5. Морозов В. П. Искусство резонансного пения. Основы резонансной теории и техники. [Текст] / Володимир Петрович Морозов. – М. : ИП РАН, МГК им. П. И. Чайковского, Центр «Искусство и наука». 2002. – 496 с.
6. Морозов Л. Н. Школа классического вокала: Мастер-класс (+DVD). [Текст] / Лев Николаевич Морозов. – СПб. : Издательство «Лань»; «Издательство ПЛАНЕТА МУЗЫКИ», 2008. – 48 с.
7. Падалка Г. М. Учитель, музыка, діти [Текст] / Галина Микитівна Падалка. – К. : Музична Україна, 1982. – 144 с.
8. Сафонова О. Л. Розспівки: хрестоматія для вокалістів / Ольга Леонідівна Сафонова. – СПб. : Издательство «Лань»; «Издательство ПЛАНЕТА МУЗЫКИ», 2009. – 72 с. + CD.
9. Стажевич О. Г. Основи вокальної педагогіки. Ч. 1: Природно-наукові теорії сольного співу. Курс лекцій : навч. пос. для студ. дир.-хор. фак. муз. та педвузів [Текст] / Олександр Григорович Стажевич. – Х.-Суми : ХДАК-СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2002. – 92 с.
10. Юрко О. О. Вокальне виховання дітей та юнацтва в закладах загальної додаткової освіти : методичний посібник для вчителів музики загальноосвітніх шкіл, керівників вокальних гуртків, студентів диригентсько-хорових факультетів музичних та педагогічних вузів. [Текст] / Ольга Олегівна Юрко. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2005. – 138 с.
11. Юшманов В. И. Вокальная техника и её парадоксы. Изд. Третье. [Текст] / Виктор Иванович Юшманов. – СПб. : Изд-во ДЕАН, 2007. – 128 с.

РЕЗЮМЕ

Е. В. Маруфенко. Проблемы научно-методического обеспечения процесса вокальной подготовки учителя музыки в системе непрерывного образования.

В статье анализируются проблемы процесса вокальной подготовки учителя музыки в системе непрерывного образования. Предлагаются пути усовершенствования качества профессиональной подготовки за счет самостоятельных и индивидуальных занятий. Рассматриваются новые теории и методические системы, инновации в научно-методическом обеспечении процесса вокальной подготовки учителя музыки.

Ключевые слова: вокальная подготовка, научно-методическое обеспечение, резонансная теория, регистровая методика, инновации, система непрерывного образования, учитель музыки.

SUMMARY

H. Marufenko. Problems of the scientific-methodical providing the process of vocal preparation of music master are in the system of continuous education.

In the article the problems of process of vocal preparation of music master are analysed in the system of continuous education. The ways of improvement of quality of professional preparation are offered due to independent and individual employments. New theories and orderly systems are examined, to the innovation in the scientific-methodical

УДК 78.071.4:378–057.875

О. П. Мельник
НПУ ім. М. П. Драгоманова

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ СТРУКТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ ДОСВІДУ МУЗИЧНО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

У статті аналізуються проблеми набуття досвіду музично-просвітницької діяльності майбутніми учителями музики. Презентується структура досвіду музично-просвітницької діяльності майбутніх вчителів музики, що складається з чотирьох взаємопов'язаних компонентів: пізнавально-орієнтаційного, діяльнісно-утворювального, креативно-перетворювального та аксіологічно-афективного. Подається змістово-функціональна характеристика кожному з означених компонентів.

Ключові слова: вчитель музики, досвід, музично-просвітницька діяльність, структурні компоненти, пізнання, діяльність, креативність, аксіологічність.

Постановка проблеми. Процес модернізації, що відбувається в освітній галузі нашої держави, позначився зростанням вимог до діяльності вчителя, в тому числі й вчителя музики, згідно з якими він має виступати не тільки створювачем оптимальних умов для розвитку здібностей кожного учня, але й відкривати для себе новий досвід, активно пізнаючи новітні грані довколишньої реальності, і запалювати власною захопленістю серця учнів.

Оскільки професійне та особистісне становлення майбутнього вчителя починається вже під час здобуття освіти, то необхідним стає забезпечення майбутніх фахівців потужною теоретичною базою і практичним досвідом, що сприятимуть їхній повноцінній реалізації в обраній професії. Зважаючи на те, що одним з напрямів роботи вчителя музики є виконання музично-просвітницької діяльності, то край важливим стає формування в майбутніх фахівців досвіду з означеної діяльності.

Аналіз актуальних досліджень. Визначаючи структурно-функціональну організацію означеного феномену, варто підкреслити різноманітність та множинність наукових підходів щодо структури досвіду. Це зумовлено передусім діалектичним зв'язком категорій «досвід» і «діяльність». Так, одні з науковців, розкриваючи структурні складові означеного феномена, спираються на теорію діяльності О. Леонтьєва, С. Рубінштейна, другі – на діяльнісну концепцію досвіду В. Іванова, інші використовують концепцію динамічної функціональної структури особистості К. Платонова тощо. Однак найбільш розповсюдженим у педагогічній науці є підхід, що визначає структуру досвіду відповідно до структури процесу навчання, але й тут не